

17

Kraje rozwijające się wobec wyzwań globalnych

<https://doi.org/10.18559/978-83-8211-245-0/17>

Developing countries facing global challenges

Abstract: The purpose of the chapter is to reflect on global challenges from the perspective of developing countries, what is significant in order to prevent developmental disproportions from deepening. The following global challenges were identified and described: poverty and hunger, developmental inequalities, degradation of the environment and global security. Descriptive and comparative analysis methods were used in order to prepare the chapter, supplemented by presentation of research results, obtained mainly on the basis of selected descriptive statistics methods. The statistical database of the World Bank, United Nations Development Programme, Food and Agriculture Organisation and International Monetary Fund were used. Marginalisation of the developing countries and the challenges they are facing may bring tragic, and what is more global repercussions and, consequently, lead to a new division of the world, escalation of hatred, wars of Western civilisations with the followers of the extreme ideologies, rising inequalities and large uncontrolled migrations, among others. We are witnessing the destruction of ecosystems, global warming, cross continental terrorism, the problems of poverty and hunger – these are just a few of the consequences of ignorance of the problems of developing countries. The interconnections of the modern world economy leave no doubt that actions to solve them should be supported by the global community and their solutions cannot be solved without global involvement.

Keywords: developing countries, global challenges, poverty, hunger, environmental challenge, global security.

Sugerowane cytowanie:

Nawrot, K. A. (2024). Kraje rozwijające się wobec wyzwań globalnych. W: J. Cabańska, D. Czyżewska-Misztal i G. Mazur (red.), *Droga do zrównoważonej gospodarki światowej* (s. 220–231). Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego w Poznaniu. <https://doi.org/10.18559/978-83-8211-245-0/17>

Ta książka jest udostępniana na licencji Creative Commons – Uznanie autorstwa-Użycie niekomercyjne-Bez utworów zależnych 4.0 Międzynarodowe

Wstęp

Kwestia dysproporcji rozwojowych współczesnej gospodarki światowej urasta do problemu rangi globalnej, a jego rozwiązanie staje się coraz bardziej istotne, nie tylko dla krajów rozwijających się, ale również – i to w nie mniejszym stopniu – dla państw wysoko rozwiniętych. Oczekiwania, że przepaść między krajami rozwiniętymi i rozwijającymi się będzie się zmniejszać, okazały się błędne, a teorie wzrostu i rozwoju zakładające niwelowanie dysproporcji rozwojowych nie znalazły odzwierciedlenia w praktyce. Przeróżające jest to, że dysproporcje w rozwoju świata stały się powszechnie akceptowaną częścią naszej rzeczywistości¹. Jednocześnie wraz z postępującymi procesami globalizacji, rewolucją informacyjną i możliwościami wizualizacji rośnie świadomość istniejących nierówności w społeczeństwach krajów rozwijających się. Lekceważenie i postępująca marginalizacja krajów najbiedniejszych mogą przynieść tragiczne, co więcej globalne reperkusje, a w konsekwencji doprowadzić do nowego podziału świata, eskalacji nienawiści, pogłębiania się nierówności rozwojowej czy wielkich niekontrolowanych migracji. Jesteśmy świadkami niszczenia ekosystemów, globalnego ocieplenia, ogólnoświatowego terroryzmu, problemu wyżywienia ludzkości i bezpieczeństwa międzynarodowego – to tylko niektóre konsekwencje ignorancji problemów krajów rozwijających się. Aby nie dopuścić do pogłębiania się dysproporcji rozwojowych, należy podjąć refleksję nad wyzwaniami globalnymi z perspektywy krajów rozwijających się, co jest przedmiotem niniejszego rozdziału. Przedstawiono w nim problem ubóstwa i wyżywienia ludzkości, kwestię nierówności rozwojowych, degradacji środowiska naturalnego oraz bezpieczeństwa międzynarodowego. Rozmiary niniejszej publikacji nie pozwalają na ujęcie całościowe, co nie było też celem autorki. Istotą rozważań stało się opisanie wybranych obszarów wyzwań globalnych z perspektywy krajów rozwijających się oraz podkreślenie ich wagi. Kluczowe jest bowiem uświadomienie społeczeństwu istnienia globalnych wyzwań i stymulowanie dyskusji o możliwych rozwiązaniach. Nie chodzi o to, aby zidentyfikować wszystkie potencjalne problemy, ale żeby wybrać te obszary, które z punktu widzenia krajów rozwijających się wydają się najistotniejsze. Powiązania współczesnej gospodarki światowej nie pozostawiają też wątpliwości, że działania na rzecz ich rozwiązania powinny być wspierane przez społeczność globalną i nie da się ich rozstrzygnąć bez globalnego zaangażowania.

¹ W literaturze przedmiotu powyższe kwestie stały się przedmiotem wielu rozważań m.in.: Acemoglu i Robinson, 2012; Deszczyński, 2001; Fiedor i Kociszewski, 2010; Kleer, 1974; Lindauer i Pritchett, 2002; Milewski, 2004; Nawrot, 2014, 2021; Nurkse, 1962; Piketty, 2015; Rodrik, 2002; Rosenstein-Rodan, 1943; Rostow, 1971; Rynarzewski, Nawrot, Zajączkowski i Cieślak, 2017; Smith, 1954; Thorbecke, 2007.

17.1. Problemy ubóstwa i wyżywienia ludzkości

Problemy ubóstwa i wyżywienia w większości dotyczą mieszkańców krajów rozwijających się, odnoszą się jednak do całej społeczności międzynarodowej, a analizy szans i zagrożeń rozwoju ludzkości wskazują, że są najważniejsze do rozwiązania i stanowią najistotniejsze wyzwania globalne. W szczególności w ostatnich dekadach stały się one przedmiotem wielu badań i dyskusji, co można przypisywać *Deklaracji milenijnej* (ONZ, 2000) i jej upowszechnianiu. W literaturze przedmiotu można więc znaleźć liczne opracowania traktujące o problemach szeroko rozumianego ubóstwa we współczesnej gospodarce światowej i możliwościach ich przeciwdziałania (Anan i in., 2010; Deaton, 2013; Deszczyński, 2022; Edin i Shaefer, 2015; Lin, 2012; Nawrot, 2014; Rynarzewski i in., 2017; Sachs, 2006; Weiss, 2005).

Ubóstwo jest kategorią subiektywną, a jego pomiar sprowadza się do wyboru wskaźników ukazujących deprawację życia ludzkiego w zidentyfikowanych wymiarach. Ubóstwo oznacza więc brak zaspokajania w wystarczającej mierze podstawowych potrzeb życiowych. Za najczęściej stosowaną miarę ubóstwa można uznać tzw. linie ubóstwa stosowane przez Bank Światowy, a pozwalające określić odsetek ludności żyjącej poniżej granicy ubóstwa. Wyróżnia się 1-dolarową², 2-dolarową³ oraz narodową linię ubóstwa. W przypadku społeczeństwa żyjącego poniżej 1-dolarowej linii ubóstwa mówi się o skrajnym ubóstwie oznaczającym, że jednostka ludzka nie jest w stanie zaspokoić podstawowych potrzeb niezbędnych do przetrwania. Ubóstwo umiarkowane oznacza dochody poniżej 2 dolarów dziennie a powyżej dolara pozwalające na zaspokojenie podstawowych potrzeb.

Na początku trzeciego tysiąclecia naszej ery charakteryzującego się ogromnym, a nawet często trudno wyobrażalnym zaawansowaniem technologicznym oraz przechodzeniem ludzkości do cywilizacji informacyjnej okazuje się, że wciąż około 20% ludzkości żyje w skrajnej nędzy, w warunkach nieróżniących się od tych sprzed kilku wieków. Z sięgającej ponad 8 mld ludzkiej populacji około miliarda utrzymywało się za mniej niż 1,25 dolara dziennie. Według oceny Banku Światowego udział ludności żyjącej w skrajnym ubóstwie zmniejszył się jednak z 52% w 1981 roku do 43% w 1990 roku, a następnie do 20% w roku 2010, co oznaczało wydostanie 693 mln ludzi ze skrajnej nędzy od początku lat 90. XX wieku (Collins&The World Bank, 2013, s. 28; WDI, 2013, s. 31). W 2019 roku szacowano, że blisko 10% ludności żyło poniżej 2-dolarowej linii ubóstwa (WDI, 2024). Na przestrzeni trzech ostatnich dekad w skali świata ubóstwo jednak istotnie się zmniejszyło.

² Przyjęta powszechnie nazwa 1-dolarowej linii ubóstwa oznacza dochody poniżej 1,25 USD dziennie.

³ Przyjęta powszechnie nazwa 2-dolarowej linii ubóstwa oznacza dochody poniżej 2,15 USD dziennie.

Problem ubóstwa dotyczy większości państw Afryki Subsaharyjskiej oraz Azji Południowej. Liczba najuboższych jest największa w Azji, co jest wynikiem wielkości populacji. Należy jednocześnie zwrócić uwagę na znaczny udział ubogich w krajach o wysokich dochodach, będący wynikiem wzrastającej nierówności rozwojowej.

Problem wyżywienia nierozzerwalnie wiąże się z kwestią ubóstwa oraz stanowi jego nieuniknione następstwo. Wyżywienie ludzkości uzyskało status problemu globalnego w pierwszej połowie lat 70. XX wieku, co było wynikiem tzw. kryzysu żywnościowego, jak określono pierwszy w okresie powojennym absolutny spadek produkcji rolniczej w świecie (Haliżak i Kuźniar, 2000, s. 271).

Organizacja do spraw Wyżywienia i Rolnictwa (The Food and Agriculture Organisation, FAO) publikująca cykliczne raporty *The state of food insecurity in the world* ocenia, że na początku trzeciej dekady XXI wieku około 10% mieszkańców kuli ziemskiej odżywia się niewystarczająco, w tym znaczna część dotknięta jest chronicznym głodem. Corocznie z głodu umiera około 30 mln ludzi. Problem żywnościowy na ogół dotyczy krajów najmniej rozwiniętych, gdzie około 20% społeczeństwa jest niedożywiona (FAO i in., 2012, 2023). Należy ponadto zwrócić uwagę, że w coraz większym stopniu mamy do czynienia z niedożywieniem, a nawet głodem w krajach wysoko rozwiniętych, czy też będących w okresie transformacji (Edin i Saefer, 2015).

Zarówno w skali świata, jak i w grupie krajów rozwijających się odnotowano spadek niedożywienia o około 13% w ostatnich trzech dekadach. O ile jednak liczba osób niedożywionych spadła z 1 mld w latach 1990–1992 do 868 mln w latach 2010–2012, o tyle w krajach o najniższych dochodach wzrosła aż o 27,1%, a w krajach Afryki Subsaharyjskiej o 37,8%. Szacunki wskazują, że w największym stopniu problem dotyczy właśnie Afryki, gdzie niemal jedna czwarta ludności (22% w latach 2020–2022) pozostaje niedożywiona. Należy podkreślić, że wskaźnik ten nie zmniejszył się w ostatniej dekadzie. Natomiast mimo znacznego spadku ubóstwa w Azji (o 23,9%) najwięcej niedożywionych ludzi zamieszkuje właśnie ten kontynent, w szczególności Azję Południową (15,9% w latach 2020–2022). Imponujące zmiany można było zaobserwować w Tajlandii i Wietnamie (spadek niedożywionych między latami 90. XX wieku a drugą dekadą XXI wieku odpowiednio o 79,8% i 75,1%), Indonezji (43,8%), Kambodży (37,8%) oraz w Chinach (37,6%). Zarówno w Azji Północno-Wschodniej, Południowo-Wschodniej, jak i Azji Centralnej nastąpiły pozytywne zmiany w kwestii wyżywienia społeczeństwa, a redukcja liczby niedożywionych wyniosła odpowiednio 35,9%, 51,2% i 38,3%. Z niedożywieniem w Azji w największym stopniu borykają się Indie, gdzie żyje ponad 200 mln ludzi niedożywionych (FAO i in., 2012; 2023).

Nastąpiło natomiast znaczne pogorszenie sytuacji w krajach Afryki Subsaharyjskiej. Wśród krajów o największej ilościowo skali problemu znalazła się Etiopia, Tanzania, Sudan, Nigeria oraz Kenia. W krajach tych niedożywienie sięga od 8% do

40% społeczeństwa. Wzrost liczby niedożywionych przekraczający 100% w latach 1990–2012 odnotowano w Burundi, Wybrzeżu Kości Słoniowej, Madagaskarze, w Ugandzie, Tanzanii i Zambii. O ile w skali światowej poziom ubóstwa w niektórych krajach afrykańskich wydaje się stosunkowo niewielki, o tyle w ujęciu procentowym niejednokrotnie sięga 30% społeczeństwa, a niekiedy przekracza nawet 60% (FAO i in., 2012, 2023).

Warto dodać, że spadek ubóstwa w skali światowej został zahamowany, począwszy od kryzysu światowego systemu finansowego w 2008 roku, a w krajach wysoko rozwiniętych odnotowano wzrost niedożywienia o 1 mln mieszkańców (FAO i in., 2012, 2023).

Według szacunków FAO minimalne dzienne zapotrzebowanie dorosłego człowieka na energię wynosi od 1720 do 1960 kilokalorii, a niedostarczenie takiej ilości grozi niedożywieniem. Ma to szczególne znaczenie dla dzieci poniżej piątego roku życia, gdy kształtują się funkcje życiowe, a brak wartościowego pożywienia może prowadzić do niedorozwoju fizycznego i intelektualnego, powodować podatność na choroby i zmiany genetyczne, czego dalszą konsekwencją jest obniżenie poziomu edukacji i jakości kapitału ludzkiego oraz rozwoju danego kraju.

Wielu naukowców przyjmuje, że istotą problemu żywnościowego jest biologiczny rozwój ludzkości. Jednak mimo że od 1950 roku światowa populacja wzrosła aż o 90%, co znacznie zwiększyło zapotrzebowanie na żywność, ceny produktów żywnościowych spadły o 75%. Wynikało to z intensyfikacji handlu międzynarodowego oraz większej produktywności rolnictwa. W rezultacie w latach 1961–1998 wzrosło zaopatrzenie w żywność o 25% w skali światowej, w tym o 38% w krajach rozwijających się (Morris, 2001, s. 22).

Okazuje się zatem, że przeciętny mieszkaniec Ziemi nigdy wcześniej nie był lepiej odżywiony. Jednocześnie zwraca uwagę nierównomierny podział zasobów żywnościowych. Z jednej strony pojawia się dylemat zagospodarowania nadwyżek żywnościowych, a z drugiej ich uzyskania. W wielu krajach wysoko rozwiniętych narasta zjawisko otyłości, nawet wśród małych dzieci, podczas gdy gros krajów najbiedniejszych boryka się niedożywieniem sięgającym niekiedy połowy społeczeństwa. Obserwujemy więc zmianę profilu schorzeń ludzkości w skali globalnej. FAO szacuje, że obecnie liczba dorosłych cierpiących na nadwagę (1,4 mld) przekroczyła liczbę niedożywionych. W największym stopniu otyłością dotknięta jest Ameryka Północna, Afryka Północna i Południowa oraz wyspy Pacyfiku i Bliski Wschód, gdzie według szacunków WHO ponad 30% społeczeństwa cierpi na nadwagę (FAO i in., 2012, s. 25–26).

Mimo spadku dynamiki wzrostu populacji niedożywienie w krajach rozwijających się wiąże się z niedostatecznym wyprzedzeniem dynamiki wzrostu ludności przez dynamikę produkcji rolnej, a nie z niską dynamiką produkcji żywności. Szansy można upatrywać w rozwoju rolnictwa, szczególnie w zwiększeniu jego efektywności. Wskazuje się też, że jednym z rozwiązań mogłoby być przeznaczenie wydatków zbrojeniowych na ten cel, co wydaje się jednak wątpliwe. Konieczne

są działania kompleksowe zarówno doraźne, jak i o charakterze długookresowym. Pomoc doraźna, często charytatywna, ma istotne znaczenie, jednak nie stanowi rozwiązania w długim okresie. Niezbędne jest wejście krajów rozwijających się na ścieżkę samoczynnego wzrostu i rozwoju oraz przełożenie wzrostu gospodarczego na sferę społeczną. Dużą rolę w tym procesie odgrywa państwo, szczególnie w kontekście odpowiedniej dystrybucji dochodu, w tym wydatków na edukację, służbę zdrowia oraz walkę z głodem i niedożywieniem.

17.2. Nierówności rozwojowe

Kraje rozwijające się wyróżniają się znacznymi nierównościami rozwojowymi, na co wskazuje wiele wyników badań. Obserwując poziom dysproporcji w podziale dochodu według współczynnika Giniego w ujęciu regionalnym, widać, że największe nierówności występują w krajach Ameryki Południowej i Środkowej oraz w krajach Afryki Subsaharyjskiej – około 0,50 i więcej. Dane dotyczące dystrybucji dochodów wskazują, że w najbiedniejszych krajach Afryki Subsaharyjskiej poziom nierówności jest szczególnie wysoki. Nie oznacza to, że w krajach o średnich czy wysokich dochodach nierówności się zmniejszają. Wysokie dysproporcje w podziale dochodu można zaobserwować niezależnie od poziomu dochodu narodowego, rozwoju społecznego czy zróżnicowania w poziomie ubóstwa.

W ostatnich latach nie odnotowano wyraźnego wzrostu nierówności w większości krajów rozwijających się, co jest wynikiem awansu rozwojowego wielu z nich oraz rosnącej klasy średniej. Pomiar zmian indeksu Giniego od początku lat 90. XX wieku do trzeciej dekady XXI wieku wskazuje natomiast na wzrost nierówności dochodowych w większości krajów rozwiniętych i rynków wschodzących. Wyjaśniany jest głównie przez wzrost przychodów najbogatszej i średniozamożnej części społeczeństwa. W grupie o największym wzroście nierówności, a więc w przedziale od 5% do 26%, znalazła się m.in. Republika Południowej Afryki obok Chin, Rosji i Indonezji (IMF, 2015, s. 11).

Analizując wartości IHDI (Inequality adjusted Human Development Index) obrazujące utratę w rozwoju mierzoną HDI (Human Development Index) wynikającą z istniejącej nierówności, widać, że w skali świata wynosi ona 23,3%. Największe straty wynikające z nierówności ponoszą kraje Afryki Subsaharyjskiej (35%) oraz Azji Południowej (29%). W Ameryce Łacińskiej i Azji Wschodniej wskaźniki te wynoszą odpowiednio 25,7% i 21,3% (UNDP, 2013, s. 155).

Dysproporcje w podziale dochodu w krajach rozwijających się są też znaczne między obszarami miejskimi i wiejskimi. Nasila się migracja do miast, co z jednej strony rodzi nadzieję na poprawę sytuacji i ma prowadzić do redukcji ubóstwa, z drugiej zaś przyczynia się do powiększania dzielnic nędzy.

Dysproporcje rozwojowe nie dotyczą wyłącznie różnic w podziale dochodu, choć w praktyce badawczej są przede wszystkim odnoszone do tego wymiaru. Należy podkreślić, że nierówności dotyczą zarówno nierówności majątkowych, jak i nierówności możliwości. W ramach nierówności majątkowych najczęściej analizowane są właśnie nierówności dochodowe, które dotyczą dochodów uzyskiwanych z pracy oraz dochodów z kapitału. W odniesieniu do nierówności majątkowych należy wyróżnić nierówności z tytułu posiadanych dóbr majątkowych, w szczególności nieruchomości, kruszców oraz dóbr luksusowych. W kontekście krajów rozwijających się rośnie znaczenie nierówności możliwości w szczególności w dostępie do informacji, wiedzy i edukacji, a także wykwalifikowanej opieki medycznej, które są znacznie wyższe niż w krajach wysoko rozwiniętych. Warto również wskazać na różnice w dostępie do pracy, możliwości socjalnych i konsumpcyjnych, płacy minimalnej, warunków środowiskowych i możliwości ze względu na płeć, kolor skóry, przynależność etniczną bądź religijną.

17.3. Degradacja środowiska naturalnego

Przełom w badaniu problemów ekologicznych datuje się na lata 60. i 70. XX wieku. Wiązało się to z opublikowaniem raportu sekretarza generalnego ONZ z 1969 roku oraz z konferencją sztokholmską (1972), na której powołano pierwszą o zasięgu światowym instytucję promującą „proekologiczną” współpracę międzynarodową – Program Ochrony Środowiska Narodów Zjednoczonych (United Nation Ecological Program, UNEP) (Haliżak i Kuźniar, 2000, s. 276). Pojawiły się pytania o granice wzrostu gospodarczego oraz o możliwości zapewnienia jednoczesnego rozwoju cywilizacyjnego i biologicznego. Podniesienie standardu życia w krajach wysoko rozwiniętych, okupione niekorzystnymi zmianami w środowisku naturalnym, nie byłoby bowiem możliwe przy jednoczesnej eksploatacji środowiska i zasobów naturalnych przez wszystkie kraje świata. W związku z tym zwrócono uwagę na dysproporcje w rozwoju krajów rozwiniętych i rozwijających się. Podkreślano, że gdyby kraje rozwijające się miały osiągnąć standard krajów wysoko rozwiniętych, musiałyby dziesięciokrotnie zwiększyć zużycie surowców energetycznych, co doprowadziłoby do wzrostu zanieczyszczenia środowiska naturalnego, a w konsekwencji do pojawienia się kryzysów społecznych i gospodarczych. Znamienne są różnice między krajami wysoko rozwiniętymi a rozwijającymi się w emisji CO₂ czy w wykorzystywaniu energii oraz prognozy zarówno emisji CO₂, jak i wykorzystania energii na kolejne dziesięciolecia (Nawrot, 2014, s. 168).

W związku z istniejącymi zmianami w środowisku naturalnym, w szczególności ze zwiększającą się emisją CO₂, przewiduje się, że do 2100 roku temperatura Ziemi może wzrosnąć nawet o więcej niż 2°C w porównaniu z epoką przedindustrialną, co

miałoby katastrofalne skutki wynikające z globalnego ocieplenia. Wskazuje się na topnienie lodów arktycznych, podwyższanie poziomu wody w morzach i oceanach, coraz częstsze anomalie pogodowe i katastrofy naturalne, takie jak susza, cyklony, huragany, ulewne deszcze czy fale upałów. Nie wyklucza się, że do końca wieku zniknie pokrywa śniegu i lodu z bieguna północnego.

Zagrożenia ekologiczne nie uznają granic, w związku z tym nie ograniczają się do kraju czy regionu, który je generuje. Ukazuje to skalę zależności między krajami rozwiniętymi i rozwijającymi się oraz podkreśla konieczność współpracy w celu zapewnienia ochrony środowiska naturalnego. Ma to znaczenie dla zmniejszenia skali ubóstwa, rozwoju rolnictwa, poprawy jakości żywienia oraz jakości i zaopatrzenia świata w wodę, co stanowi warunek dalszego rozwoju cywilizacyjnego.

Dla większości krajów rozwijających się ekorozwój jest jednak nieznanym obszarem polityki państwa, a jakościowym aspektem środowiska przypisuje się niewielkie znaczenie. Wynika to z kilku wiążących się ze sobą aspektów. W pierwszej kolejności należy zwrócić uwagę na wzrost uprzemysłowienia jako główną strategię rozwojową tych krajów, która pociąga za sobą zwiększające się wykorzystanie surowców naturalnych i jednocześnie zmniejszenie istniejących zasobów. Po wtóre, kraje te ze względu na małe możliwości finansowe oraz częsty brak świadomości ekologicznej w społeczeństwie i wśród elit rządzących przyczyniają się do degradacji środowiska przez niskie standardy ochrony środowiska naturalnego, a w konsekwencji zwiększoną emisję gazów cieplarnianych, stosowanie przestarzałych technologii bardziej szkodliwych dla środowiska czy brak dostępu do najnowszych rozwiązań ograniczających jego dewastację. Mniejsze możliwości finansowe mają również odzwierciedlenie w ograniczonych środkach na badania i rozwój w wymiarze środowiskowym.

Inne następstwa działalności gospodarczej to zanieczyszczenie wód, w tym źródeł wody pitnej, mórz, oceanów, rzek i pozostałych zbiorników wodnych, kwaśne deszcze, dziura ozonowa, ocieplenie klimatu, zmiany i degradacja różnorodności biologicznej, zmniejszanie się obszarów leśnych, niszczenie raf koralowych czy skażenie powietrza. Należy też wskazać na zintensyfikowane występowanie katastrof naturalnych spowodowane aktywnością człowieka.

W obszarach gospodarki zasobami naturalnymi, zmian klimatycznych oraz różnorodności biologicznej następuje nakładanie się problemów. Petryfikacja degradacji środowiska naturalnego jest dodatkowo wzmacniana przez rosnącą współzależność gospodarki światowej. Nieuniknione będzie nasilanie się poszczególnych zjawisk w wyniku przyrostu demograficznego. Wreszcie trudno przewidywalne są dzisiaj przyszłe konsekwencje zmian w wymiarze środowiskowym zarówno dla człowieka, jak i całego globu.

Szansy niewątpliwie można upatrywać w postępie technologicznym pozwalającym na racjonalne gospodarowanie surowcami naturalnymi, w tym wykorzystanie odnawialnych bądź alternatywnych źródeł energii. Niezbędne będzie zwiększenie świadomości społeczeństwa, w szczególności w krajach rozwijających się,

oraz wspólne działania państw na rzecz badań i rozwoju, a także wypracowanie rozwiązań pozwalających na minimalizację bariery środowiskowej. Konieczne są skoordynowane działania wszystkich podmiotów współczesnej gospodarki światowej, w tym państw, korporacji transnarodowych, instytucji międzynarodowych i transnarodowych oraz społeczeństwa obywatelskiego.

17.4. Bezpieczeństwo międzynarodowe

Pogłębiające się dysproporcje rozwojowe między krajami rozwijającymi się oraz wysoko rozwiniętymi stanowią istotne źródło zagrożeń dla stabilności całego systemu gospodarki światowej. Dotyczy to wszystkich ze wskazanych obszarów wyzwań globalnych, jako że wzajemnie się one przenikają i na siebie oddziałują. Należy tu wskazać zarówno na zagrożenia konfliktami zbrojnymi, jak i na niekonwencjonalne zagrożenia dla bezpieczeństwa światowego, takie jak globalne pandemie czy ogólnoswiatowe kryzysy finansowe i gospodarcze.

W trzeciej dekadzie XXI wieku mamy do czynienia z około dwudziestoma konfliktami zbrojnymi. Jesteśmy świadkami powrotu wojen do Europy oraz geopolitycznej zmiany układu sił w całej gospodarce światowej, określanej mianem nowej zimnej wojny. Niewykluczone są też wojny surowcowe i energetyczne. Zmagamy się na powrót z głodem, ubóstwem i rosnącymi nierównościami w wielu częściach globu. Pandemia COVID-19 uświadomiła nam także silne powiązania współczesnej gospodarki światowej oraz duże prawdopodobieństwo kolejnych pandemii, które mogą dotknąć większość mieszkańców globu. Pojawienie się sztucznej inteligencji na niewyobrażalną dotąd skalę oraz kształtowanie się społeczeństwa sieci, które stwarzając możliwości współpracy, może zarazem generować poważne zagrożenia to kolejne obszary nowych wyzwań dla mieszkańców ziemi.

Należy się odnieść również do kwestii masowych migracji, które ukazały istniejące antagonizmy między różnymi grupami etnicznymi i religijnymi, stwarzając poważne problemy polityczne, społeczne i kulturowo-cywilizacyjne. Coraz większe zróżnicowanie etniczne poszczególnych krajów i regionów świata wraz z łatwością komunikacyjną oraz rozwojem internetu ułatwiły rozwój terroryzmu międzynarodowego. Negatywne skutki wzrostu zagrożenia terroryzmem i zmniejszenia bezpieczeństwa narodowego wskutek napływu nielegalnych migrantów unaocznily konieczność zwiększenia poziomu bezpieczeństwa narodowego, co prowadzi do wzrostu kosztów obrony narodowej.

Etap przejścia cywilizacyjnego w kierunku cywilizacji informacyjnej, w którym obecnie znajduje się społeczeństwo globalne, i towarzyszący temu rosnący dostęp do informacji w coraz większym stopniu wpływają na możliwości wizualizacji i świadomości, w tym najbiedniejszych warstw społecznych. W tym kontekście

trzeba zasygnalizować, że świadomość narastających nierówności rozwojowych wśród milionów ludzi bezpośrednio dotkniętych tym problemem może mieć katastrofalne skutki i doprowadzić do kryzysu nie tyle gospodarczego, ile społecznego. W obliczu współzależności rynków niezbędne będzie wypracowanie efektywnych systemów zarządzania ryzykiem w skali globalnej, aby niwelować zagrożenia o charakterze gospodarczym, politycznym i społecznym w celu budowy stabilności i bezpieczeństwa dla społeczeństwa współczesnej gospodarki światowej.

Podsumowanie

Wraz z obserwowanym wzrostem potencjału gospodarczego grupy krajów rozwijających się jawi się konieczność ich większego zaangażowania i odpowiedzialności za sprawy międzynarodowe i wyzwania o charakterze globalnym. Coraz większa współzależność gospodarek połączona z rosnącym znaczeniem krajów rozwijających się wymagają nowych wzorców współdziałania krajów zarówno rozwijających się, jak i rozwiniętych. Tworzy to nowe możliwości oraz wyzwania dla wszystkich podmiotów współczesnego systemu gospodarki światowej. Nieodzowne stają się działania w kontekście budowy sprawnego systemu zarządzania globalnego oraz kompatybilności współpracy regionalnej i globalnej. Wypracowanie efektywnego ładu instytucjonalnego jest imperatywem w obliczu współzależności rynków nie tylko w wymiarze produkcyjnym, handlowym czy przepływów kapitałowych, ale również wspólnego przeciwdziałania zagrożeniom globalnym. Sprostanie zachodzącym zmianom, pojawiającym się wyzwaniom oraz wyeliminowanie zagrożeń będzie wymagało wielostronnego zaangażowania zarówno krajów wysoko rozwiniętych, jak i coraz bardziej znaczących krajów rozwijających się, kooperacji z organizacjami i instytucjami w wymiarze narodowym, regionalnym i globalnym oraz umiejętnego zarządzania współpracą między nimi, a wreszcie ugruntowania wolnego rynku w sieci nierynkowych powiązań instytucjonalnych o takim charakterze.

Bibliografia

- Acemoglu, D. i Robinson, J. A. (2012). *Why nations fail. The origins of power, prosperity, and poverty*. Crown Business.
- Anan, S., Segal, P. i Stiglitz, J. E. (2010). *Debates on the measurement of global poverty*. Oxford University Press.

- Collins & The World Bank. (2009). *Atlas of Global Development. A visual guide to the world's greatest challenges*. Second Edition. Collins & The World Bank.
- Deszczyński, P. (2001). *Kraje rozwijające się w koncepcjach ekonomicznych SPD. Doktryna i praktyka*. Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej w Poznaniu, Poznań.
- Deszczyński, P. (red.) (2022). *Poznańska Szkoła Ekonomii Rozwoju. W poszukiwaniu dróg wyjścia z niedorozwoju gospodarczego*. Wydawnictwo Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk, Wydawnictwo Miejskie Poznań.
- Edin, K. J. i Shaefer, H. L. (2015). *\$2.00 a day. Living on almost nothing in America*, Houghton Mifflin Harcourt.
- FAO, WFP i IFAD (Food and Agriculture Organization, World Food Programme, International Fund for Agricultural Development). (2012). *The state of food insecurity in the world 2012. Economic growth is necessary but not sufficient to accelerate reduction of hunger and malnutrition*. <https://www.fao.org/4/i3027e/i3027e.pdf>
- FAO, IFAD, UNICEF, WFP i WHO (Food and Agriculture Organization, International Fund for Agricultural Development, United Nations Children's Fund, World Food Programme, World Health Organization). (2023). *The state of food security and nutrition in the world 2023. Urbanization, agri-food systems transformation and healthy diets across the rural-urban continuum*. <https://doi.org/10.4060/cc3017en>
- Fiedor, B. i Kociszewski, K. (red.) (2010). *Ekonomia rozwoju*. Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu.
- Halizak, E. i Kuźniar, R. (2000). *Stosunki międzynarodowe. Geneza, struktura, dynamika*. Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego.
- IMF (International Monetary Fund). (2015). World economic outlook. Adjusting to lower commodity prices. <https://www.imf.org/en/Publications/WEO/Issues/2016/12/31/World-Economic-Outlook-October-2015-Adjusting-to-Lower-Commodity-Prices-43229>
- Kleer, J. (1974). *Drogi wyjścia z zacołania*. Państwowy Instytut Wydawniczy.
- Lin J.Y. (2012). *New structural economics. A framework for rethinking development and policy*. The World Bank.
- Lindauer, D. i Pritchett, L. (2002). What's the big idea? The third generation of policies for economic growth. *Economia*, 3(1), 1–39.
- Milewski, J. J. (2004). Dlaczego Europa? Źródła przyspieszenia wzrostu gospodarczego Europy – przegląd literatury. W: M. Koźmiński (red.). *Cywilizacja europejska, wykłady i eseje*. Wydawnictwo Naukowe Scholar, Collegium Civitas Press.
- Morris, J. (red.) (2001). *Sustainable development. Promoting progress or perpetuating poverty?* Profile Books.
- Nawrot, K. A. (2014). *Kraje rozwijające się we współczesnej gospodarce światowej. Przyczynki do ekonomii rozwoju*. Wydawnictwo Naukowe Scholar.
- Nawrot, K. A. (2021). *Współpraca i integracja gospodarcza Azji Wschodniej. Studium teoretyczno-empiryczne*. Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne.
- Nurkse, R. (1962). *Problemy tworzenia kapitału w krajach gospodarczo słabo rozwiniętych*. Państwowe Wydawnictwo Naukowe.
- ONZ (Organizacja Narodów Zjednoczonych). (2000). *Deklaracja milenijna Narodów Zjednoczonych. Rezolucja przyjęta na 55 sesji Zgromadzenia Ogólnego Narodów Zjednoczonych*.

- Piketty, T. (2015). *The economics of inequality*. The Belknap Press of Harvard University Press.
- Rodrik, D. (2002). *Let a thousand growth models bloom*. Project Syndicate, 25th of April.
- Rosenstein-Rodan, P. M. (1943). Problems of industrialization of eastern and south-eastern Europe. *Economic Journal*, 66.
- Rostow, W. W. (1971). *The stages of economic growth: A non-communist manifesto*. Cambridge University Press.
- Rynarzewski, T., Nawrot, K. A., Zajączkowski, K. i Cieślak, E. (2017). *Potencjał gospodarczy i możliwości rozwojowe Afryki. Polska perspektywa*. Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne.
- Sachs, J. (2006). *Koniec z nędzą. Zadanie dla naszego pokolenia*. Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Smith, A. (1954). *Badania nad naturą i przyczynami bogactwa narodów*, t. 1. Państwowe Wydawnictwo Naukowe.
- Thorbecke, E. (2007). The evolution of the development doctrine, 1950–2000. W: G. Marvotas i A. Sharrocks (red.), *Advancing development. Core themes in global economics*. Pallgrave Macmillan.
- UNDP (United Nations Development Programme). (2013). *Human development report 2013: The rise of the south. Human progress in a diverse world*. Oxford University Press.
- WDI (World Development Indicators). (2013). *World Development Indicators Database*, <http://data.worldbank.org/data-catalog/world-development-indicators>
- WDI (World Development Indicators). (2024). *World Development Indicators Database*, <http://data.worldbank.org/data-catalog/world-development-indicators>
- Weiss, J. (2005). *Poverty targeting in Asia*. Edward Elgar.